

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

פרשת צו: חביבה מצווה

שאלה מרתקת הגיעה אל הרב דוד בן זמרא, הרדב"ז.¹ מדובר היה ביהודי שנמצא בבית הסוהר, והוא מתחנן על נפשו שהשר יואיל בטובו לשחרר אותו לפרק זמן קצר כדי שיוכל להתפלל בציבור. השר סירב לבקשתו, אך יום אחד החליט השר להיענות לבקשה ואמר ליהודי שהוא יכול לבחור יום חופש אחד בשנה, בו הוא ייצא לחופשי להתפלל בבית הכנסת, ולאחר מכן ישוב לבית הסוהר. כעת נשאל הרדב"ז, איזה יום יבחר היהודי - האם עליו לצאת בהזדמנות הראשונה שניתנה לו כדי שיוכל לקיים את המצווה הראשונה שיתקל בה, או שמא עדיף לו להמתין לזמן שבו יוכל לקיים מצווה חשובה, כגון לשמוע קריאת המגילה בפורים או להתפלל במנין ביום הכיפורים: בפרשת השבוע נאמר:

אֲשֶׁר צָוָה ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי בַּיּוֹם צִוְתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קֶרְבָּנֵיהֶם לַה' בַּמִּדְבָּר סִינַי.²

מפסוק זה בו נאמר 'ביום', למדו חז"ל³ שזמן הקרבת הקורבנות הוא ביום ולא בלילה.

אולם בעוד שכל הקורבנות קרבים ביום, הקטר חלבים ואיברים, היינו חלקי הבהמה שאינם נאכלים, עולים על המזבח בלילה עד הבוקר, כפי שלמדנו בפרשת השבוע:

צו אֶת אֶהְרֹן וְאֶת בְּנָיו לְאָמֹר, זֹאת תֹּרַת הָעֹלָה הַזֶּה עַל מִזְבֵּחַ הָעֹלֹת עַד הַבֹּקֶר וְאֵשׁ

הַמִּזְבֵּחַ תֹּקֵד בּוֹ.⁴

ומכך למדו חז"ל: "כל הלילה כשר... להקטר חלבים ואברים".⁵

עתה נשאלת השאלה, מתי מקריבים את החלבים והאיברים של קורבנות התמיד שהקריבו בשבת בבית המקדש? האם הם יעלו על המזבח בשבת, או כיון שזמן הקטרתם כל הלילה נמתין עד למוצאי שבת ולא נעשה מלאכה בשבת? על שאלה זו עונה הגמרא, שיש להקטיר את האיברים הללו בשבת מבעוד יום קודם צאת השבת:

בוא וראה כמה חביבה מצווה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואיברים כשרים כל הלילה, ולא היה ממתין להן

עד שתחשך.⁶

בשו"ת אבני נזר⁷ הסביר שלמרות שמותר להקטיר את האיברים הללו כל הלילה, קבעה ההלכה שיחביבה מצווה בשעתה ויש חיוב להקטירם מיד שיורד היום גם בשבת ולא להמתין למוצאי שבת.

מהלכה זו שיחביבה מצווה בשעתה ואין להמתין לקיומה בהמשך, למדו חז"ל הלכה נוספת בהלכות קורבנות, בקורבן עולה ויורד, קורבן המשתנה בהתאם ליכולתו הכלכלית של בעל הקורבן.⁸ במקרה ומביא הקורבן הוא עני, עליו להביא את קורבנו סולת ולא קורבן מבעלי חיים כמו כבשים או בני יונה. ונשאלת השאלה, מדוע לא נאמר שאדם זה ימתין עד שישתפר מצבו הכלכלי ואז יוכל להביא קורבן מהכבשים או בני יונה? על כך אומר רבי יהודה: "חביבה מצווה בשעתה, שמיד הוא מביא עשירית האיפה ואין ממתנין לו עד שיעשיר ויביא כשבה או שעירה".⁹ מכך פסק הרמב"ם,¹⁰ שאף אם היה אביו של מביא הקורבן גוסס שלאחר מותו הוא יוריש לו סכום כסף רב, אין ממתנינים עד שימות האבא אלא הוא יביא קורבן של עניות.

¹ שו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן יג). ראו גם: שו"ת חכם צבי (סימן קו).

² ויקרא (ז, לח).

³ זבחים (צח ע"א).

⁴ ויקרא (ו, ב).

⁵ מגילה (פ"ב מ"ה); מגילה (כ"א ע"א). לדעת הרמב"ם (הלי מעשה הקורבנות פ"ד ה"ב) חכמים גזרו להקריבם עד חצות כדי להרחיק את האדם מהפשעה. אך לדעת רש"י (ברכות ב ע"א ד"ה כד) חכמים לא גזרו כן בעניין זה.

⁶ מנחות (עב ע"א); ספרא (ויקרא דבורא דחובה פרשה י תחילת פרק יט אות ג).

⁷ שו"ת אבני נזר (או"ח סימן כג אות ב).

⁸ ויקרא (ה, ה-יא).

⁹ ספרא (ויקרא דבורא דחובה פרשה י תחילת פרק יט אות א).

¹⁰ רמב"ם (הלי שגגות פ"י ה"י). ראו: מלבי"ם (על ספרא, ויקרא דבורא דחובה פרשה י תחילת פרק יט אות א).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

נמצאנו למדים מהלכה זו של 'חביבה מצווה בשעתה', שאין לדחות את קיומה של מצווה אפילו אם לאחר זמן יהיה אפשר לקיים את המצווה בהידור רב יותר, אלא יש לקיימה מיד.

הלכה זו מוזכרת גם בדיני קידוש של שבת, במקרה ואין לאדם כוס יין אחת בלבד, האם יקדש בליל שבת או ימתין ויקדש עליה ביום השבת כדי לכבד את יום השבת, שכן 'כבוד יום עדיף מכבוד לילה'! גם במקרה זה קבעו חז"ל¹¹ שעליו לקדש מיד בערב שבת ולא להמתין ליום השבת, כי 'חביבה מצווה בשעתה' למרות שבכך מוותר האדם על הידור נוסף בקידוש, כבוד יום השבת.

הלכה זו באה לידי ביטוי גם ביום חול. הרמ"א¹² פסק שאמנם יש להקדים להתעטף בטלית ולאחריה להניח תפילין, אבל אם אין לו כעת טלית לא ימתין לה אלא יניח תפילין מיד, וכשתגיע הטלית יתעטף בה. המגן אברהם¹³ הסביר, שדברי הרמ"א מבוססים על הכלל 'חביבה מצווה בשעתה', וכשם שאין ממתניים לקיומה של המצווה בהמשך, כך אין להמתין לקיומה של מצוות ציצית אלא מיד להניח תפילין, למרות שבכך מוותר האדם על הידור בהקדמת הטלית לתפילין.¹⁴

אולם, יש פוסקים הסוברים שהכלל 'חביבה מצווה בשעתה' אינו יכול להצדיק הקדמת מצווה תוך פגיעה בהידורה. לדוגמה, בשו"ת תרומת הדשן¹⁵ נשאל האם עדיף לקדש את הלבנה בהזדמנות הראשונה שיש לאדם, או שמא עדיף לדחות את קידוש הלבנה למוצאי שבת ולאומרה בעודו מבושם ולבוש בבגדי שבת? לדבריו, יש לדחות את קידוש הלבנה למוצאי שבת, משום שמשמים ומעכבים את המצווה כדי לקיימה בהידור.

גם הרב יעקב ריישר¹⁶ טען כדברים אלו. לדבריו, מי שיש לו בחג הסוכות אתרוג שאינו מהודר כל-כך ואם הוא ימתין ליטול את ארבעת המינים יביאו לו אתרוג מהודר יותר, עליו להמתין כדי שיוכל לקיים את המצווה בהידור. לדבריו, הכלל 'חביבה מצווה בשעתה' שיש לקיים את המצווה כעת ולא להמתין, נאמר במקרה בו האדם אינו יודע האם הוא יוכל לקיים את המצווה בהידור בעתיד, לכן עליו לקיימה כעת גם במחיר של הפסד ההידור. אבל כאשר יש סיכויים סבירים שאם ימתין האדם הוא יזכה לקיים המצווה בהידור עליו להמתין ולקיים את המצווה בהידור, כלשונו: מותר לשהות אפילו זמן מרובה, כל שוודאי לו שיבוא לידו מצווה מן המובחר, דזה ג"כ זריז ועומד הוא לעשות מצווה מן המובחר.

לאור זאת כתב התורה תמימה¹⁷ שאכן מותר להשהות ולדחות את קיומה של המצווה וזאת בתנאי ואין לחשוש שמא מחמת הדחייה תתבטל המצווה, אבל אם יש חשש שתתבטל המצווה יש לקיימה כעת גם במחיר הפסד ההידור. כעת נשוב לשאלה בה פתחנו, שנשאל הרדב"ז אודות אדם הכלוא בבית הסוהר והשר נתן לו לבחור יום אחד של חופש לקיים מצווה, האם עליו לצאת בהזדמנות הראשונה שניתנה לו כדי שיוכל לקיים את המצווה הראשונה שיתקל בה, או שמא עליו להמתין לזמן בו יוכל לקיים מצווה חשובה, כגון לשמוע קריאת המגילה בפורים או להתפלל במנין ביום הכיפורים?

התשובה תהייה תלויה במחלוקת הפוסקים אותה הצגנו - אם ניישם את הכלל 'חביבה מצווה בשעתה' ויש לקיים את המצווה כעת גם במחיר ויתור על הידור המצווה, אז עליו לצאת מבית הסוהר מיד ביום הראשון שמתאפשר לו ולקיים את המצווה הראשונה שתבוא לידו, כפי שפסק הרדב"ז. אבל אם ישנה סבירות לקיומה של מצווה מהודרת יותר בעתיד, ואין חשש שמא דחיית יום החופש תביא לביטול מוחלט של הצעת השר, עליו להמתין ליום בו הוא יכול לקיים מצווה מהודרת יותר.¹⁸

¹¹ פסחים (קה ע"ב).

¹² רמ"א (או"ח סימן כה סעיף א).

¹³ מגן אברהם (או"ח סימן כה ס"ק ב).

¹⁴ בכך מיושבת קושיית מגן גיבורים (או"ח סימן כה ס"ק ג).

¹⁵ שו"ת תרומת הדשן (סימן לה). כ"כ שולחן ערוך (או"ח סימן תכו סעיף ב); הגר"א (שם ד"ה ודוקא).

¹⁶ שו"ת שבות יעקב (ח"א סימן לד).

¹⁷ תורה תמימה (שמות יב, יז הערה קנט).

¹⁸ שו"ת חכם צבי (סימן קו).